

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2003

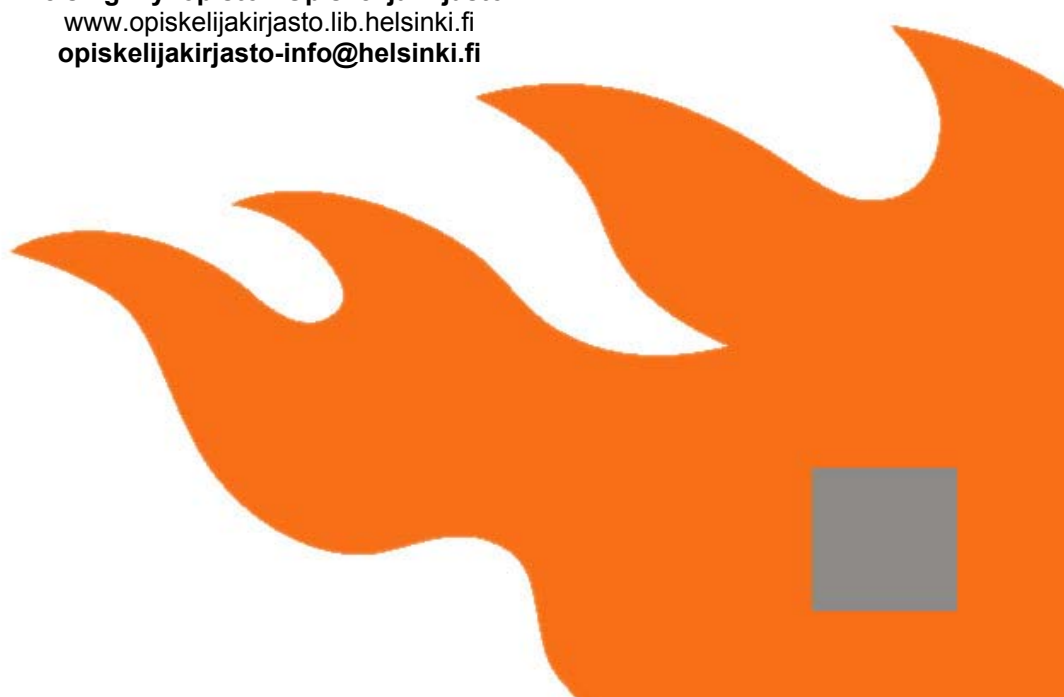
Carl Gustaf Tessin - en samlare och konstförmedlare

Jan Heidner

Julkaisija: Stockholm : Atlantis [i samarbete med Tessinsällsk.], 1995
Julkaisu: Carl Gustaf Tessin : kulturpersonen och privatmannen :
1695-1770
ISBN 91-7486-254-5
s. 21-40

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Helsingin yliopiston Opiskelijakirjasto
www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

JAN HEIDNER

Carl Gustaf Tessin

- en samlare och konstförmedlare

NÄR NICODEMUS TESSIN D, Y. i juli 1714 sände sin son Carl Gustaf på studieresa till Frankrike och Italien, hoppades han att denne en dag skulle efterträda honom som slottsarkitekt och överintendent. Slottsbygget, som påbörjats 1697, hade avstannat på grund av de dåliga finanserna som landet råkat i genom Karl XII:s krig. Möjligen anade Nicodemus Tessin att han inte skulle hinna avsluta det väldiga byggnadsverket under sin livstid och hoppades därför att sonen skulle fullborda det han en gång påbörjat.

Carl Gustaf var en rikt begåvad, livlig men också lättsinnig ung man med allsidiga intressen. Han hyste en verklig passion för konst och vackra ting, men han saknade dess värre faderns kreativa talanger. Han kom i stället att välja statsmannabanan, och han fick utföra flera diplomatiska specialuppdrag. Han har ändå en stor plats i konsthistorien, dock inte som skapande konstnär, utan som inspiratör, mecenat, samlare och framstående konnässör med osviklig blick för kvalitet.

Vistelsen i Paris blev inte riktigt vad fader Nicodemus hade tänkt sig. Carl Gustaf vinnlade sig visserligen om att förkovra sig grundligt i franska språket. Han strövade med förtjusning runt i Paris och besåg stadens arkitektoniska sevärdheter. Han

besökte konstsamlare och tittade på kuriosakabinett. Han bekantade sig med målare och gravörer och hälsade på dem i deras ateljéer. Han knöt även kontakter med konsthandlare, vilket han framdeles skulle få god nytta av. Däremot gick det betydligt sämre med teckningslektionerna. Paris hade så mycket annat att bjuda en ung man fylld av livslust. Staden hade just vaknat upp ur den dysterhet som präglat de sista åren av Ludvig XIV:s levnad och La Régence under hertig Filip av Orléans (1715-1723) hade gjort sin entré. Paris hade blivit ett centrum för ett våldsamt nöjesliv och Carl Gustaf lät sig till faderns förtrytelse villigt ryckas med i nöjesvirveln.

Under den fortsatta resan till Italien försökte han bättra sig och efterkomma faderns förmaningar, men riktigt väl lyckades det inte. Då han på hösten 1718 återkom till Paris nåddes han av budskapet om Karl XII:s död vid Fredrikshald. På våren 1719 trampade han åter svenskjord och hans politiska bana kunde ta sin början.

Här är inte platsen att gå närmare in på Carl Gustaf Tessins politiska karriär. Det skall dock sägas att han tidigt uppmärksammades i Rådskammaren och han vann rykte som en ypperlig talare. Han efterträdde fadern som överintendent för slottsbygget 1728, även om den praktiska sidan av detta uppdrag huvudsakligen kom att vila på slottsarkitekten Carl Hårleman. De diplomatiska uppdragen förde Tessin till Wien, Paris, Köpenhamn och Berlin. Han blev omsider hovets överstemarskalk, guvernör för kronprins Gustav samt kansler för Åbo akademi. Krönet på sin karriär nådde han när han 1747 utsågs till kanslipresident, det vill säga statsminister.

Tessin hade den 27 augusti 1727 ingått äktenskap med den blott 16-åriga Ulla Sparre, dotter till fältmarskalken Erik Sparre af Sundby och en av Sveriges rikare arvtagerskor. Äktenskapet

förblev- barnlöst men var trots allt mycket lyckligt. De nygifta företog på hösten 1728 en sex månader lång bröllopsresa till Paris, inte helt oväntat.

Man kan inte undgå att förvånas över att Tessin trots alla maktpåliggande värv ändå hann ägna så mycken tid åt sin samlarvurm. Han samlade allt som över huvud taget gick att samla: böcker, möbler, tavlor, teckningar, gravyrer, ostindiskt porslin, mynt, medaljer, mineraler, ädelstenar... Det handlade inte sällan om bibliofila rariteter och om föremål av hög konstnärlig halt. Dessutom gjorde han sig mödan att uppräta många, långa och noggranna förteckningar över sina böcker och konstföremål. När Tessin befann sig hemma i Sverige, utnyttjade han flitigt det kontaktnät han etablerat av konstagenter och konsthandlare över hela Europa. Han förfogade till en början inte över någon större personlig förmögenhet, men genom giftermålet med Ulla Sparre löstes det problemet. Genom alla konstköp och framför allt på grund av ett spendersamt leverne på främmande orter reducerades förmögenheten betänkligt med åren. Det vill synas som om Tessin tänkte att pengar är till för att rulla, och grevinnan Tessin tycks till fullo ha delat sin mans åsikt på den punkten.

Redan under sin studieresa gjorde Tessin bekantskap med den då för den bredare publiken ganska okände konstnären Antoine Watteau. Han berättar i en dagboksanteckning från den 13 juni 1715 att denne Watteau, en flamländare och elev till Gillot, lyckas »träffeligen wähl i grottesker, i landskap och i moder» och att han »logerar au quai de Conti au Suisse à la descente du Pont Neuf». Detta råkar för övrigt vara första gången Watteaus namn nämns i skrift. Tessin förtäljer även att han det året inhandlat en teckning av van Dyck, »une tête de femme aux trois crayons», som Watteau blev så förtjust i att han

lånade den flera gånger för kopiering.

Man kan ställa sig frågan om vår svenske konstantusiast redan nu gjorde bekantskap med en man vars namn är starkt förknippat med Watteaus, Här avses den franske konsthandlaren Edme-François Gersaint som var Watteaus förtrogne vän. För hans räkning hade Watteau målat en av sina finaste tavlor som han benämnde *L'Enseigne de Genaint* (Gersaints skylt), och som senare inköptes av Fredrik den store. Denne Gersaint skulle komma att korrespondera med Tessin under 1740-talet och det troligaste är kanske att de träffades under Tessins extraordinarie ambassad i Paris 1739-1742, då Gersaint hunnit bli en välrenommerad konsthandlare på pont Notre-Dame.

På 1740-talet fick Gersaint i uppdrag att förrätta en rad stora konstauktioner. Det gällde kvarlåtenskapen efter välbekanta samlare av konst och kuriosa såsom Lorengère (1744), Bonnier de La Mosson och La Roque (1745) samt Fontpertuis (1748), för att bara nämna några.

På sommaren 1742 hade Tessin återvänt till Stockholm från sin ambassad i Paris. Ett år senare får han ett brev från Gersaint som just då befinner sig i Amsterdam och som förbereder Lorengères auktion. Han förefaller känna sin svenske klient väl och exakt veta vilka rariteter han skall locka honom med. Lorengère hade huvudsakligen varit samlare av teckningar och gravyrer. »Det var denne man», skriver Gersaint, »som ägde den berömda samlingen av dekorationer och teatergravyrer och som jag hade äran tala med Ers Excellens om nere i Paris.»* I katalogen kan man inhämta att samlingen omfattade »1.800 teckningar, de flesta gjorda av Cotellet, Berain och andra goda mästare i den här genren». Tessin köpte volymerna för 790 franc, vilket ungefärligen kan motsvara 12 000 kronor i dagens mynt. I dag kan de beskådas på gravyravdelningen på Nationalmuseum.

Joseph Bonnier de La Mosson hade en helt annan samlarprofil. Han hade ärvt en ofantlig förmögenhet som han ohämmat spenderade dels på sina talrika älskarinnor, dels på sitt kuriosa- och naturaliekabinett. Bonnier de La Mosson intresserade sig huvudsakligen för mekanik, fysik och kemi. Han visade beredvilligt för allmänheten de optiska instrument, tekniska uppfinningar, mineraler och uppstoppade djur som samlingen omfattade. Där fanns även en mindre samling tavlor, porslin och bronsföremål, alltsammans pryddligt exponerat på hyllor som tillverkats enkom för detta ändamål. Tessin hade fastnat för en teatermodell, en exakt kopia av teatern i Tuilerierna, som var utrustad med ett sinnrikt maskineri. Den införskaffades också till ett pris av 1205 franc. Den är troligen identisk med den teatermodell som i dag finns deponerad på Drottningholms teatermuseum och som visades på utställningen *Solen och Nordstjärnan* på Nationalmuseum 1993-1994.

Antoine de La Roque måste man däremot beteckna som samlare av genuina konstföremål. Han hade varit militär, en bana som han tvingats lämna sedan han förlorat sitt vänstra ben i slaget vid Malplaquet år 1709. Han var sedermera verksam som utgivare av den månatliga tidningen *Mercure de France*, alltmedan han hängav sig åt ett intensivt samlande av bronser, porslin, marmorfigurer och framför allt målningar. I Gersaints katalog finns inte mindre än 280 tavlor upptagna. Tessin lät sig frestas. I ett brev från den 17 juni 1745 frågar Gersaint sin svenske kund om han är nöjd med de 15 tavlor som inropats för hans räkning. De går inte att med bestämdhet identifiera alla, men man kan dock nämna fyra arbeten av Chardin som i dag räknas till Nationalmuseums verkliga dyrgripar: *Tapetarbeterska*, *Tecknaren*, *Tvätterska* och *Tjänsteflicka som tappar vatten ur en kopparcistern*. Några verk av äldre konstnärer såsom David Teniers

och Adriaen van Ostade fanns också med.

Carl Fredrik Scheffer, som var svensk minister i Paris, fick ofta vara Gersaint behjälplig och bland annat ombesörja att de inköpta konstverken vidarebefordrades till Stockholm. Han ägde inte Tessins gedigna kunskaper om konst, men han frågade kunniga vänner och bekanta till råds för att inte verk av tvivelaktig halt skulle finna vägen till Stockholm. När försäljningen av Fontpertuis kvarlåtenskap skulle gå av stapeln 1748, skriver han till Tessin att han samtalat med den celebre antikspecialisten greve Caylus. Denne hade meddelat honom att Fontpertuis inte alls hade rykte om sig att vara någon stor kännare av tavlor och att de som nu skulle ropas ut hade värderats alldeles för högt i Gersaints katalog. Värdeomdömen är alltid relativa. Man kan notera som ett kuriosum att i Fontpertuis tavelgalleri hängde Rembrandts berömda *Köksspiga*. Att den omsider hamnade i Stockholm får vi tacka Gustav III för, som inhandlade den år 1776. Som tur var, måste vi säga, lät sig inte Tessin varnas utan inköpte elva tavlor ur Fontpertuis samling. Det var uteslutande holländska och flamländska 1600-talsverk av konstnärer som Gerrit Dou, Adam van der Meulen, Jacob Ochtervelt och Wilhelm van Veide d.y. med flera. Denna gång var det inte för sin egen räkning Tessin köpte konstverken - hans kassa började bli något ansträngd - utan för kronprinsparet Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika.

Säkert är att Tessin värderade Gersaint mycket högt. Han skriver i sin Åkerödagbok i oktober 1766: »Gersaint var den mest välförseende antikhandlaren i Paris. Han var en fin och utmärkt kännare av tavlor, gravyrer, skulptur, graverade stenar, snäckor och andra delar av naturhistorien.» Dessutom fick han betyget »synnerligen hederlig». Tessin gjorde sig även besväret att kopiera i Åkerödagboken med infogade egna kommentarer

de nio brev han fick från Gersaint. Detta är så mycket mera glädjande, som ett av originalbreven gått förlorat.

Under ambassadtiden i Paris besöktes det Tessinska hemmet av ett stort antal målare och gravören Särskilt omtyckta gäster tycks Jean-Baptiste Oudry och François Boucher ha varit. Tessin lär också ha varit lite svag för den vackra Madame Boucher. Hon fick ofta stå modell för sin man, och man återfinner hennes drag hos mången najad och herdinna. Traditionen vet att berätta att det är hon som är Venus på en av Bouchers förnämligaste tavlor, nämligen *Venus triumf*. Den förvärvades av Tessin 1740 och ställdes ut på Salongen samma år, då betitlad *Venus födelse*. Tessin skulle komma att köpa flera verk av Boucher, inte bara för egen del utan även för Kungliga slottet. Även om överintendentskapet 1741 anförtratts åt Carl Hårleman var Tessin alltid mån om att sörja för att hans fars skapelse skulle få en fullvärdig konstnärlig utsmyckning. Det var säkerligen Tessin som väckte Lovisa Ulrikas intresse för Boucher. Det blev Scheffer nere i Paris som fick den inte helt lätta uppgiften att se till att önskemålen från Stockholm i möjligaste mån tillgodosågs. Den 6 oktober 1745 skrev Tessin till honom: »Kronprinsessan skulle vilja ha fyra tavlor av Boucher, aningen större än den han sände mig och som föreställer en dam som knyter sitt strumpeband. Ämnena skall vara dygnets fyra tider, Morgon, Middag, Kväll och Natt med figurer i moderna dräkter och med de näpna ansikten han så väl kan måla.»

Uppdraget visade sig vara ganska komplicerat. Madame de Pompadour hade inträtt i kunglig tjänst som *maîtresse en titre*, och hon hade upptäckt att Boucher var en konstnär som passade hennes kynne perfekt. Beställningarna regnade över honom och tiden räckte dåligt till för de utländska kunderna. Lovisa Ulrika blev otålig och uttryckte högljutt sitt konungsliga

missnöje. Scheffer kunde vara ganska brysk och grälade på Boucher, troligen utan den diplomatiska smidighet som mer än väl skulle ha behövts. Något uppgiven skickar han sin sekreterare Carl Reinhold Berch att förhandla med Boucher. Berch var en gladlynt man som tog det mesta från den ljusa sidan. Han diskuterar med Boucher vilka motiv som kunde lämpa sig bäst, och han föreslår att tavlorna skall utföras på så sätt att de även kan ses som de fyra årstiderna. Till Tessin sänder han det lugnande beskedet att samtliga tavlor skall föreligga färdiga i slutet av mars 1746.

Trots alla påtryckningar gick det inte riktigt som man tänkt sig. Först den 7 oktober 1746 kommer följande meddelande från Scheffer till Tessin: »Efter många löften och minst lika många svikna löften har Boucher äntligen levererat en av sina fyra tavlor. Det är Morgonen. Han har nog aldrig gjort någonting så elegant och så lyckat.» Den åsyftade tavlan bär i dag namnet *Modehandlerskan* och visst kan man väl instämma i Scheffers omdöme. I Stockholm blev inte mottagandet översvallande. »Bouchers tavla är mycket bra», skriver Tessin i juni 1747, »men den har inte fått det mottagande den förtjänar, därför att den kommit ensam.»

Orsaken till den något reserverade hållningen kan ha varit att samtidigt anlände två andra tavlor till Stockholm, *Vardagslivets förströelser* och *Dam som gör upp räkenskaper*. De hade beställts hos Jean-Siméon Chardin för Lovisa Ulrika och de hade också låtit länge vänta på sig. Tyvärr är dessa båda tavlor illa medfarna av tiden och det är i dag svårt att göra sig någon riktig uppfattning om dem. Tessin hälsade emellertid deras ankomst med hänförelse: »Chardins tavlor är så ljuvliga att man vill falla på knä för dem och den ena önsknigen ger den andra och nu vill vi ha två till. Jag vet mycket väl att det tar minst ett år och vi

kommer nog att knota men vi skall ge oss till tåls.»

Chardin hade inte tillhört Tessins intima umgängeskrets under Paristiden. Det mondäna sällskapslivet var nog inte den miljö han kände sig riktigt hemma i. Chardin var den trägne hantverkaren och han gick långsamt och ytterst samvetsgrant till väga, och den som beställde tavlor av honom gjorde klokt i att beväpna sig med stort tålamod. Han redogör själv för detta i ett brev som han sände till Scheffer i samband med att nyssnämnda tavlor överlämnades. Vi citerar det här i sin helhet:

Min Herre!

Jag skulle vilja kunna tillmötesgå greve Tessins iver att omgående få de båda tavlor han beställt av mig. Ni kan ta hand om den första som varit utställd på Louvren. Vad pendangen anbelangar, även om den är långt framskriden, kan jag inte lova att överlämna den före Jul. Jag tar tid på mig, därför att det blivit en vana för mig att inte lämna ifrån mig mina arbeten, förrän jag inte ser något med mina egna ögon som behöver ändras och på den punkten kommer jag att vara strängare än någonsin för att kunna vara värdig den fördelaktiga uppfattning greve Tessin hedrar mig med. Dessutom, eftersom dessa tavlor kommer att gå förlorade för Frankrike och man är skyldig sitt land något, skulle jag önska att greven gav mig tid att låta gravera dem, vilket skulle leda ända till våren. Den ynnesten skulle vara mig så mycket mera angenäm som jag på sätt och vis är skyldig allmänheten en redogörelse för min sysselsättning, av tacksamhet för den uppskattning man visat mina arbeten.

Er ödmjuka tjänare Chardin

Tessin tycks ha haft ett mycket hjärtligt förhållande till den berömde djurmålaren Jean-Baptiste Oudry, ett förhållande grundat på ömsesidig aktning. Carl David Moselius hävdar att de skulle ha sammanstrålat redan under Tessins studieresa i Paris, och det låter högst rimligt. Oudry, som var född 1686, hade re-

dan då hunnit etablera sig som konstnär och bodde (Sedan 1715 på pont Notre-Dame. Även om han var en välkommen gäst hos paret Tessin är det inte så säkert att han infann sig där särskilt ofta; han var nämligen något av en arbetsnarkoman. En blick på katalogerna från Salongerna ger syn för sägen. År 1747 ställde han ut 15 tavlor, 1748 var de 14 och 1750 hela 22 stycken. Det bör tilläggas att Oudry mestadels målade i det större formatet. Eftersom djurmotiv var en av konstnärens specialiteter, passade Tessin på att låta honom avbilda sin älskade tax Per. Han gjorde även en rad beställningar av tavlor för Stockholms slott, bland annat flera med jaktmotiv. Tessin inköpte senare den tavla som av många anses vara Oudrys förnämsta arbete, nämligen *Den vita ankan*, helt hållen i vitt och grått och där den enda färgklicken är ankans röda näbb. Den finns sorgligt nog inte kvar i Sverige utan har hamnat i en engelsk privatsamling.

Oudry verkade sedan 1734 som direktör för manufakturen i Beauvais, varifrån även beställningar gjordes för Stockholms slott. Oudry blev på så sätt kunglig hovleverantör i dubbel bemärkelse. Den 12 augusti 1747 meddelar han Tessin att han just avsänt den stora gobelängsviten *Amor och Psyke*, som beställts för Stockholms slott. Samtidigt skickar han två lådor, den ena innehållande en tavla av Restout (helt uttalsriktigt stavat Raitout). Den andra rymmer en överraskning, en pastell av Oudrys egen hand som han vill överlämna som gåva till sin svenske vän. Den föreställer »Infarten till Beauvais» och har varit utställd på Salongen 1745. »Jag tar mig friheten», skriver Oudry, »att överlämna den till Ers Excellens som ett ringa bevis på min tacksamhet för den godhet Ni alltid visat mig. Jag kommer att bli överlycklig om den finner en plats i Er bostad.» Brevet avslutas med några förmaningar om att iaktta största försiktighet vid upppackandet så att inte färgen skulle lossna från ytan.

Denna tavla placerades antagligen först i Tessins hem. Det är också ganska troligt att det är den som senare återfinns i Adolf Fredriks efterlämnade samling under titeln »Ett landskap i pastell» av Oudry. Är det samma arbete som återkommer i Lovisa Ulrikas opublicerade bouppteckning från 1782? Där läser man i förteckningen över tavlor på Svartsjö: »Nr 28. En stor landskapsvue en pastele med glas öfver målad af Oudri 1744.» Det är högst sannolikt att det handlar om densamma, men där tar spårren dess värre slut. Kanske gömmer sig pastellen alltjämt, halvt bortglömd på någon slottsvind. Oudry lät lyckligtvis Nicolas Henri Tardieu utföra en gravyr av verket, och den ger vid handen att det torde ha varit ett konstverk av betydande dimensioner. Man ser till vänster en stenbro som leder fram till en medeltida befästning med torn, varifrån sedan stadsmuren löper vidare åt höger. Bakom denna utbreder sig en ridå av lummiga träd. I förgrunden ett vattendrag och på en liten udde i vattnet syns en herde med sin hund och några får.

I sitt förhållande till Lovisa Ulrika kan Tessin sägas i hög grad ha spelat rollen av konstnärlig rådgivare. Det var han som på sommaren 1744 hade framfört Adolf Fredriks frieri hos Fredrik den store i Berlin och sedan eskorterat den unga prinsessan till Sverige. Därmed inleddes ett från konsthistorisk synpunkt värdefullt samarbete. Lovisa Ulrika var tvivelsutan en högt begåvad dam, men hon var dess värre också häftig, maktlysten och högdragen. Tessin, som hyste en hängiven beundran för henne, kunde åtminstone i början overse med hennes mindre sympatiska egenskaper. Han var emellertid stolt och hans självkänsla tålde inte vilka påfrestningar som helst. Häri låg givetvis fröet till den brytning som en dag skulle komma.

Tessin och Lovisa Ulrika var båda synnerligen franskorienterade, de älskade litteratur och skön konst och de var båda

passionerade samlare. I sin egenskap av överstemarskalk hade Tessin även att sörja för hovets nöjen och den uppgiften skötte han med besked. Han organiserade fester, maskerader, charader och allsköns spralliga upptåg till Lovisa Ulrikas och hovets odelade förtjusning. Han skrev hyllningsdikter till den nyanlända prinsessan och pjäser i vilka han själv spelade med.

Till alla fester, födelsedagar och julaftnar behövdes presenter och dem föredrog Tessin att inhandla från Paris, välvilligt assisterad av Scheffer. Tessins många brev till den svenske ministern kan faktiskt karakteriseras som rena inköpslistor; önskemålen är dock inlindade i eleganta formuleringar och vältaliga ursäkter för att han besvärar med sådana futiliteter. Förutom att Scheffer ålades att förhandla med olika konstnärer som Boucher, Chardin och Oudry, fick han även förvärva mängder av nipper, prydnadsföremål och rena skämtartiklar. Det var snusdosor, ljusstakar, alla sorters askar, kortlekar, emaljarbeten, speglar, skrivdon, tyger och mekaniska råttor att skrämma hovdamerna med. Listan skulle lätt kunna göras betydligt längre.

Seden att låta sy kläder i Paris kan förefalla något bisarr, eftersom möjlighet att prova dem inte förelåg. Beställaren brukade låta skraddaren ta mått på någon person med ungefär samma kroppshydda som han själv. Att det inte alltid lyckades så väl fick Tessin själv erfara. Han hade bett Scheffer låta sy honom en kostym. Eftersom han med åren förvärvat en viss rondör, skriver han att Scheffer bara behövde ta mått på första bästa vintunna i sin källare. Man frestas tro att Scheffer tog honom på orden, ty när kostymen anländer klagar Tessin över att den är så rundligt tilltagen.

Kort efter sin ankomst till Paris fick Scheffer ett lite speciellt och delikat uppdrag. Tessin hade dragit sig till minnes att den danska drottningen 1739 hade erhållit en present av franske

kungen. Avsikten var att förmå Danmark att sluta ett vänskapsförbund med Frankrike, vilket också skedde. Nu tyckte Tessin att Lovisa Ulrika, även om hon ännu så länge bara var kronprinsessa, borde visas en liknande hedersbetygelse. Scheffer framförde ärendet till den franske utrikesministern marquis d'Argenson, som svarade kort att detta inte var brukligt. Scheffer gav emellertid inte tappt och det ledde till att Lovisa Ulrika år 1748 förärades en minst sagt kunglig gåva bestående av tre mattor och tolv blad avsedda för skärmar, samtliga vävda vid Savonneriemanusfakturen.

Adolf Fredrik spelar något av en andraplansroll vid sidan av sin viljestarka gemål. Man skall dock inte glömma bort att även han hade stora kulturella intressen och faktiskt ägde en konstsamling lika omfattande som Lovisa Ulrikas. Alldeles bortglömd blir han inte heller i Tessins brev. Denne skriver den i mars 1746: »För någon tid sedan föreslog kronprinsessan den franske ambassadören att skaffa henne en svarv ifrån Paris. Hennes avsikt var och är alltjämt att ge den i present till kronprinsen som svarvar perfekt och älskar att sysselsätta sig därmed en à två timmar om dagen.» Detta ledde inte till något inköp och Scheffer ombeds åtgärda saken. En svarv hade faktiskt funnits även i Bonnier de La Mossons samling, men eftersom Gersaint ansåg att den var i dåligt skick hade inte Tessin velat köpa den. Man har ibland ifrågasatt om Adolf Fredrik verkligen ägnade sig åt svarvning, men detta lilla brevutdrag torde undanröja varje tvivel.

Kraven på inköp ifrån Paris antar våldsamma proportioner i och med att Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas kröning närmar sig år 1751. I Stockholm inser man att Scheffer ensam inte maktar klara av alla inköp och beställningar. Därför skickas hans forne sekreterare Carl Reinhold Berch ner till Paris för att

vara honom behjälplig. Det var ingen hejd på allt som skulle sändas till Sverige: stora partier siden, sammet och brokad, som ibland fick rekvireras ifrån Lyon. Drottningens mantel och ärkebiskopens skrud och mössa skulle sys och broderas där nere. Tessin hade även kommit på idén att paradhästarna som skulle användas vid ceremonin skulle bära schabrak av turkiskt snitt. Det visade sig omöjligt att få fram allt till den utsatta dagen, varför man fick skjuta något på kröningen till Lovisa Ulrikas stora förargelse.

Förhållandet mellan Tessin och Lovisa Ulrika hade vid den här tiden blivit ganska spänt. Saken blev inte bättre av att drottningen alltmer börjat intressera sig för politik och ville ha till stånd en ändring av författningen. Lovisa Ulrika dyrkade sin bror Fredrik den store, och hon var fast förvissad om att det enda statsskick värt namnet var kungligt envælde av preussiskt snitt. Detta ledde henne in på farliga vägar. Tessin försökte förgäves bromsa hennes krav på utökad kungamakt, vilket ingalunda gjorde deras relationer hjärtligare. Med några trogna undersåtars hjälp försökte hon 1756 igångsätta en statskupp, som snöpligen misslyckades. Den kunde ha kostat henne både kronan och livet. Flera av hennes medhjälpare fick betala med sitt huvud.

Tessin hade till all lycka hållit sig helt utanför konspirationerna, men efter dessa händelser avsade han sig de flesta av sina ämbeten och drog sig bitter och besviken tillbaka till Åkerö. Han skulle framleva återstoden av sitt liv i stillhet i kretsen av sina närmaste, fjärran från politisk oro och hovintriger, anförtröende sina tankar och minnen åt sin Åkerödagbok. Hans hustru, den älskliga och sympatiska Ulla, avled i december 1768, djupt sörjd och saknad.

Det skulle dock förunnas Tessin att än en gång få återse

kungafamiljen.. På våren 1769 sammankallades en riksdag i Norrköping, men den flyttades snart av olika skäl till Stockholm. Med anledning härav meddelade kungafamiljen att den vid sin återresa önskade besöka Tessin på Åkerö. Han var nu gammal och sjuklig och oroadе sig för hur han på ett värdigt sätt skulle kunna ta emot sina höga gäster. De skulle anlända på kvällen den 2 juni. Kronprins Gustav infann sig emellertid redan på eftermiddagen och Tessin hälsade honom darrande av glädje. Kungaparet inträffade planenligt på kvällen. Vad Tessin och drottningen tänkte när de efter så många stormiga år åter stod öga mot öga lär vi aldrig få veta. Säkert är dock att drottningen behandlade sin värd med största aktning. För Tessin måste det ha känts som en oändlig befrielse att tas till nåder av den kvinna som han en gång så varmt beundrat.

Tessin kände troligen ett behov att bekräfta det han ville uppfatta som en försoning. Det som här följer bildar en sorts rörande epilog till kungabesöket på Åkerö och är samtidigt en ganska okänd historia om en tavla. Vi får börja med att gå ganska många år tillbaka i tiden.

I Paris fanns i början av 1740-talet en liten albinoneger, född av helt svarta föräldrar i Afrika. Det var en liten pojke på fem sex år som förts till huvudstaden av en fransk sjökaptен och som förevisades för allmänheten som ett kuriosum. Den franske matematikern och biologen Maupertuis skrev en bok i ämnet betitlad *Le Nègre blanc*, där han försökte förklara varför sådana anomalier inträffar i naturen. Tessin läste boken och skrev sedan till Scheffer att han gärna ville ha en målning som föreställde detta märkliga barn. Denne meddelar till svär att det även gick att förvärva den lilla vita negern, men Tessin avböjer och förklarar att det räcker med ett porträtt. Scheffer uppdrog åt pastellmålaren Jean-Baptiste Perronneau att utföra arbetet. Varför

han valde just honom är oss obekant och Scheffer ger inga närmare upplysningar om utförandet av tavlan. Vad Tessin tyckte om målningen framgår inte heller. Vi återfinner den i ett inventarium från Läckö slott från 1762 bland de föremål som Tessin ville flytta över till Åkerö. Det vill synas som om tavlan senare tagits i utmätning till följd av att Tessin inte kunnat gälda en skuld.

Den 21 oktober 1769, således kort före sin död, skriver Tessin från Åkerö följande rader till sin systerson Fredrik Sparre:

Tag framför allt och mycker noga reda på om pastellporträttet av den Vita negern finns bland de föremål från Hr Sandahls utmätning, som inte sålts. I så fall måste vi köpa tillbaka den ofördröjligen till det pris som angetts i inventarieförteckningen.

Hennes Majestät Drottningen har låtit förstå att hon gärna vill ha porträttet och min glädje skulle vara utsäglig om jag kunde skänka det till henne. [...] Det är målat av Liotard.

Fortsättning följer den 6 november 1769, då Tessin skriver:

Hwad Hwita Morian angår så behöfwes ingalunda att därföre till Sundblad betala den minsta penning, utan om Hr. Ofwersten behågade den Dig tilställa, så ökas mitt debet, i denna förestående Liquidation med 300. D. K^{mt}. Min intention är, som jag tilförend skrifu, att detta Portraitet måtte komma i Hennes M^{cs} höga händer: Til den ändan uppsas rarnen och glaset, så snart möyeligt är, packas så in i en brädlåda, med adress, A S. M^{te} la Reine de Suède, och kan emot skymningen inbäras och ställas i Drottningens Förmak el. Galleri av Hofmästarinnans Hoflaquey, som har fri passage genom wackten.

På sådant wis blir mitt namn bäst dålt, och jag undwiker alt skien af tiggare, ty i widrigt fall wet jag, att Drottningens gifware henne ey wille lämna det utan gengåfwa.

Vi vet inte om Tessins önskan blev utförd. Han avsomnade den 7 januari 1770 på Åkerö. Tavlan, som Tessin felaktigt tillskrivit Jean Étienne Liotard, fanns i varje fall i ett inventarium från Drottningholm upprättat år 1845. I dag ingår den i Nationai-musei tavelssamling.

Det torde inte råda något tvivel om att Tessin inget högre önskade än att vinna försoning och få dö i frid. Han går så diskret till väga, som om han ville tillägga: »Säg ingenting mer, allt som behöver sägas är redan sagt.» Något annat brott än att följa sin politiska övertygelse hade han inte begått. Om Lovisa Ulrika förlät honom i sitt hjärta kan vi inte uttala oss om.

* Flera citat eller delar av dem är översatta från franskan av författaren.